

UNITAT DIDÀCTICA 1 MARC PEDAGÒGIC

L'ESBARJO. EDUCACIÓ PER A L'ESBARJO INCLUSIU

PER MI I PER TOTS ELS MEUS COMPANYS

Categoria ESO, BATXILLERAT I FP

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.
2. ÚS PEDAGÒGIC DE L'ESBARJO.
 - 2.1. ESBARJO COM A ESPAI FÍSIC.
 - 2.2. ESBARJO COM A ESPAI SOCIAL.
3. A MANERA DE CONCLUSIÓ.

1. INTRODUCCIÓ

Concebre l'esbarjo com un entorn d'aprenentatge, com un recurs per crear societats més inclusives, com una oportunitat per a la inclusió, és una realitat cada vegada més habitual en els centres educatius i un objectiu per desenvolupar en totes les escoles, encara que l'alumnat d'aquestes etapes ja hi jugui poc.

En l'actualitat es concep l'esbarjo des de dos prismes complementaris que han de confluïr necessàriament: l'esbarjo com a espai físic i l'esbarjo com a espai social.

El primer parla d'arquitectura, de recursos materials, de zones lúdiques o de jocs; mentre que el segon se centra en les relacions interpersonals, en la presència i participació de tot l'alumnat, tenint en compte que ens referim a les necessitats i discapacitats que l'alumnat pugui presentar i hi pensem, en la convivència i el respecte que és subjacent en totes les relacions humanes. Són aprenentatges informals que s'han d'incloure i incorporar en el dia a dia, i també en els projectes educatius dels centres escolars, ja que garanteixen una educació inclusiva, equitativa i de qualitat per a tot l'alumnat, tot ajudant, a més, a crear societats més inclusives i eliminant l'exclusió a l'educació i des de l'educació. En aquestes etapes pot, a més, contribuir al desenvolupament d'una ciutadania sostenible amb funcions de voluntariat que permet crear vincles amb la comunitat, desenvolupar capacitats, aprendre, convertir-se en agent de canvi, protegir la natura i, sobretot, millorar la qualitat de vida de totes les persones.

Parlar d'educació inclusiva és parlar de participació, tant en entorns formals com informals, és parlar d'una concepció humanista de l'educació que assumeix els valors de justícia social, drets humans i sostenibilitat. Parlar d'educació inclusiva és parlar d'una nova visió de l'educació, que permet transformar les vides mitjançant l'educació tot contemplant aspectes no curriculars que afavoreixen el desenvolupament del benestar emocional, de les relacions interpersonals, del desenvolupament

personal, del benestar físic, l'autonomia, l'autoregulació i la inclusió social. Parlar d'educació inclusiva en l'esbarjo és parlar d'oferir oportunitats per a desenvolupar tots aquests aspectes, posant sempre la mirada en la persona i a millorar-ne la qualitat de vida, bé participant en les activitats lúdiques que s'hi desenvolupin, o bé promovent accions de voluntariat, com ja s'ha comentat.

Les instal·lacions del centre educatiu per als centres que imparteixen els ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària vénen regulades normativament, de manera que es contempla l'existència d'«un pati d'esbarjo, parcialment cobert, susceptible de ser utilitzat com a pista poliesportiva, amb una superfície adequada al nombre de llocs escolars, que en cap cas serà inferior 900 metres quadrats, i amb horari d'utilització diferenciat en el cas que s'escolaritzin alumnes d'altres etapes educatives»;¹ cada comunitat autònoma regula la durada del temps destinat a l'esbarjo. Es regulen, per tant, les instal·lacions per a l'educació obligatòria, i no hi ha normativa quant a les altres etapes a què va dirigida aquesta Unitat Didàctica, com són el batxillerat i la formació professional, per la qual cosa hi pot haver centres que es limitin a s'impartir l'educació postobligatòria sense disposar d'aquest espai. En aquest cas el repte per a aquest alumnat en aquesta Unitat és, fonamentalment, el desenvolupament integral de la persona a través de propostes d'Aprenentatge Social, tot oferint un component de compromís amb el desenvolupament d'habilitats, competències o coneixements.

Hi ha comunitats que desenvolupen en el currículum d'Educació Infantil orientacions metodològiques sobre el valor de l'esbarjo, però no ho fan per a la resta de les etapes; i l'esbarjo es pot considerar i s'ha de considerar com un lloc informal d'aprenentatge per a —i parafrasejant Delors— aprendre a ser i a viure junts. Tal vegada el joc no hi sigui tan present, ja en aquestes edats, però la funció socialitzadora de l'educació que aquests dos pilars reflecteixen tan clarament, i que en les etapes de Secundària, Formació Professional i Batxillerat s'han de desenvolupar plenament, es pot aconseguir amb propostes i dinàmiques **que sorgeixin des de l'espai social i físic que és l'esbarjo.**

Aprendre a ser, a desenvolupar la pròpia personalitat, aprendre a ser autònom, a autoregular-se, a aconseguir una conducta autodeterminada, es pot aprendre també en contextos no formals i lúdics, des d'on es poden adquirir les competències necessàries per a viure en aquesta societat complexa i carregada d'incertesa, com és la societat actual. A aquestes competències, la UNESCO² (2012) s'hi refereix com les competències transferibles, toves o no cognitives, i són les competències relacionades

¹ Reial decret 132/2010, de 12 de febrer, pel qual s'estableixen els requisits mínims dels centres que imparteixen els ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària.

² UNESCO. 2012. *Joventut i habilitats: Posar l'educació a treballar. Informe de seguiment de l'EPT al món 2012*. París, UNESCO.

amb aspectes no curriculars, amb aspectes com la comunicació, el lideratge, l'emprenedoria. Aquestes competències relacionades amb les habilitats socials augmenten la capacitat d'empatitzar, de trobar solucions, d'establir vincles i de col·laborar.

En aquesta societat globalitzada, canviant, en la qual vivim i en què viuen els nostres estudiants, un plantejament holístic de l'educació és important; saber-se adaptar a diferents contextos i moments, una necessitat. Aprendre a viure junts va més enllà de les relacions i interaccions humanes; i s'amplien aquestes relacions al medi ambient, de manera que la sostenibilitat ocupa un lloc important en l'enfortiment dels principis i valors ètics que s'han de desenvolupar en aquestes edats.

2. ÚS PEDAGÒGIC DE L'ESBARJO

Els patis d'esbarjo són un espai físic important del centre, on els adolescents i els joves habitualment ja no juguen. ¿Com és possible llavors aprofitar els beneficis que ofereix aquest espai quan en unes edats concretes ja no s'utilitza de forma regular? ¿Com és possible treballar dinàmiques en un espai inexistent? ¿Com és possible "enganxar" uns estudiants que veuen el pati d'esbarjo com un espai infantil, com alguna cosa aliena a la seva realitat actual? La idea és, llavors, que puguin intervenir sobre aquests espais amb propostes pròpies i elaborades per ells mateixos, que el seu objectiu dinamitzar-lo i/o transformar-lo, que puguin coordinar i dirigir aquestes propostes, que promoguin activitats de compromís social o que, simplement, gaudeixin d'un entorn acollidor i segur per al descans, l'oci i la convivència.

En qualsevol cas, l'ús d'aquest espai en aquestes edats ha de ser un altre: ha de passar de ser un espai diàfan, poc acollidor, a ser un espai des del qual es promou un nou **concepte de ciutadania, una ciutadania responsable i solidària** basada en l'alfabetització ambiental i sostenible, que no deixa ningú enrere, un espai des del qual la diversitat es valora i celebra; de forma que totes les propostes que es facin per transformar aquest espai han d'anar encaminades a aquesta finalitat.



2.1. ESBARJO COM A ESPAI FÍSIC

Els esbarjos venen dissenyats amb una pista poliesportiva, a l'entorn de la qual es desenvolupen totes les activitats, tot destinant, habitualment, l'espai més gran per a jocs amb pilota, gairebé sempre el futbol, i deixant poc espai físic per jugar a altres jocs o fer un altre tipus d'activitats. A més, poques vegades hi ha elements físics com ara taules de ping-pong, fonts, bancs o espais verds, per la qual cosa, abans de començar amb la transformació d'aquest espai, seria interessant reflexionar sobre els aspectes arquitectònics que condicionen els comportaments dels estudiants en aquest espai lúdic.

L'ús que es concedeixi a l'esbarjo com a espai físic porta implícit el protagonisme d'un alumnat concret, tenint en compte que ens referim a les necessitats i discapacitats que l'alumnat pugui presentar i hi pensem, enfront de l'exclusió d'un altre alumnat. El gènere, la discapacitat, la diversitat cultural..., es poden veure segregats durant el temps d'oci, tot destinant aquest moment a passejar de forma aïllada, individual, o a romandre en un racó, per la qual cosa la importància de repensar-ne l'ús és una realitat necessària i apressant. L'esbarjo se sol convertir diàriament en moments de *bullying*, exclusió, solitud i conflicte entre els adolescents i joves.

Els patis d'esbarjo poden tenir diferents espais o racons que parteixin dels seus propis interessos, inquietuds i motivacions. Espais o racons pensats per ells i per a ells on poder desenvolupar activitats compartides en espais segurs.

Unit a la inclusió i de mà seva, hi ha l'accessibilitat o la condició que han de complir els entorns perquè puguin ser entesos i utilitzats per totes les persones. L'accessibilitat afavoreix la igualtat d'oportunitats per a tots i va més enllà de la mera eliminació de barreres, ja que, en crear entorns i espais accessibles per a gaudi i ús de tot l'alumnat, s'estan prevenint de forma proactiva la segregació i exclusió des de l'educació i en l'educació, des del moment d'oci i en el mateix moment d'oci i diversió.

Aquest ha de ser un dels objectius a considerar per a la transformació de l'esbarjo, i ha de tenir en compte aspectes relacionats amb l'accessibilitat física i cognitiva en els centres escolars i en l'esbarjo en particular, tot creant i dissenyant veritables entorns accessibles per a tot l'alumnat.

Però no és l'únic aspecte a tenir en compte en el disseny i reestructuració de l'esbarjo: l'educació **per al desenvolupament sostenible** promou iniciatives d'apoderament, de competències, de coneixements, d'actituds i valors que permeten millorar la vida i el futur de manera sostenible. Es potencia d'aquesta forma una educació ambiental que comprometi l'individu a construir un món més just, però també a desenvolupar una ciutadania crítica, responsable i compromesa.

Les propostes per aconseguir un esbarjo sostenible estaran marcades per aquest aspecte i hauran de disposar de zones verdes, horts escolars, fonts d'aigua, jocs reciclats per a l'exterior o bancs per al descans, el diàleg i la relaxació.

2.2. ESBARJO COM A ESPAI SOCIAL

L'esbarjo com a espai social posa l'èmfasi en l'assoliment i consecució dels valors col·laboratius i cooperatius que promouen les interaccions socials. L'educació inclusiva advoca per una educació per a tots i es basa en un plantejament holístic de l'educació, que fusiona aspectes cognitius, ètics i emocionals. L'esbarjo resulta un lloc ideal per a contribuir al desenvolupament d'aquests aspectes amb propostes concretes que es poden fomentar mitjançant el joc.

Habitualment en secundària l'esbarjo és el lloc per a les relacions socials amb el grup de pertinença. A aquestes edats l'entorn social cobra una gran importància en el desenvolupament evolutiu i apareix, llavors, un distanciament cap als models adults. És normal trobar grups d'iguals que aprofiten aquest espai per parlar i que, asseguts a terra o recolzats en alguna paret, comparteixen interessos; són grups tancats que poques vegades interactuen entre ells, tot promovent en aquests espais la segregació i exclusió de determinats col·lectius.

Aquí, l'objectiu de l'alumnat més gran dels nostres centres educatius pot ser promoure jocs col·laboratius i cooperatius entre els més petits, que propiciïn la trobada i la participació de totes les persones.

La sostenibilitat, la pau, la convivència, el respecte mutu, el diàleg, la justícia social, la cura, el respecte i la tolerància són **valors** que es poden treballar des del joc. L'esbarjo com a espai social propicia la dinamització de l'esbarjo mateix amb la finalitat d'impulsar les interaccions personals que promoguin aquests i altres valors.

En aquesta proposta s'impulsen esports inclusius o jocs cooperatius que promoguin els valors anteriors a l'escola.

Un altre aspecte a tenir en compte per transformar l'esbarjo és la participació. L'educació inclusiva promou la **participació de tot l'alumnat**, tenint en compte que ens referim a les necessitats i discapacitats que l'alumnat pugui presentar i hi pensem, en totes les activitats que es fan en el centre educatiu, siguin curriculars o no. La participació és, per tant, una de les claus per a aconseguir esbarjos inclusius que eliminaran l'exclusió, tot promovent valors com l'alegria, el treball en equip, l'autonomia i la solidaritat.

Per desenvolupar aquest aspecte és necessari promoure iniciatives que dinamitzin la participació de tot l'alumnat. Una proposta serà fomentar-ho des del Departament d'Educació Física, de manera que els continguts treballats a les aules es puguin utilitzar en l'horari d'esbarjo com a alternativa lúdica.

El moment d'esbarjo pot servir també per rescatar **jocs tradicionals** i conèixer **jocs d'altres països**, tot posant en valor aspectes culturals propis de cadascuna de les cultures del centre. Recuperar jocs i introduir-los en les dinàmiques de l'esbarjo representa accedir no solament a altres formes de jugar, sinó també de pensar i actuar, i permet eliminar barreres i apropar-se a altres cultures del centre, tot treballant la interculturalitat, la cooperació i la convivència.

Aquestes propostes de jocs poden ser dirigides o no. Com en el cas anterior, es poden ensenyar a l'àrea d'educació física i jugar-se en l'esbarjo, o bé poden partir d'un projecte intercultural treballat a l'aula.

Entès l'esbarjo com a espai social, des del centre, l'alumnat més gran pot promoure l'elaboració d'un Museu del Joc creat i elaborat pels més petits, amb els jocs apresos al llarg de totes les sessions o fruit de la recerca feta per al desenvolupament del projecte.

3. A TALL DE CONCLUSIÓ

“Per mi i per tots els meus companys” és el lema escollit aquest any en el concurs de l'ONCE per promoure i garantir en els centres educatius una educació inclusiva, equitativa i de qualitat, tot abordant, des d'un espai lúdic, aspectes essencials per al desenvolupament de la persona, com són la participació, l'aprenentatge social, la sostenibilitat, la col·laboració, l'autodeterminació, la convivència, el suport i l'ajuda mútua.

Som conscients de la dificultat que aquesta temàtica implica per a treballar-la a l'aula amb l'alumnat dels cursos superiors, que en ocasions tenen permís per sortir dels centres educatius i, en altres ocasions, no tenen ni espai físic d'esbargiment en el centre mateix, i han de sortir a l'exterior en aquest temps. Representa, per tant, un repte per a nosaltres elaborar propostes que es puguin desenvolupar en els centres amb l'objectiu que perseguim; i confiem que assumiu el repte de poder portar-les a la pràctica, sabent que, amb això, tots contribuïm a una societat més inclusiva i al desenvolupament d'un món més humanista.